

OS ADVERBIOS MODAIS EN *-MENTE* EN GALEGO MEDIEVAL¹

Amparo Cereixo Silva
Universitat de Barcelona

O galego, como a gran maioría das linguas románicas, recorre ao sufixo *-mente* para crear adverbios modais, deícticos, temporais... Neste traballo cinxirémonos aos adverbios modais e a unha época da lingua concreta; para isto partimos de textos literarios —prosa e verso— redactados entre o século XIII e o XVI².

A orixe deste sufixo atopámola no substantivo latino *MENS*, o cal, en ablativo e modificado por un adxectivo, indicaba o modo no que a acción se levaba a cabo. Mais, co paso do tempo, “vaise perdendo o sentido orixinal de ‘mente, ánimo’ para se consolidar como un verdadeiro sufixo” [M. Ferreiro, 1996: 354] capaz de crear adverbios “a partir de adxectivos na súa forma feminina singular (boamente, claramente, etc.) aínda que tamén poden aparecer outros derivados de indefinidos ou, inclusive, doutro adverbio” [M. Ferreiro, 1996: 354]. O feito de que a súa base sexa feminina sempre que a base permita flexión xenérica débese a que *MENS* era un substantivo feminino.

Tamén J.J. Nunes (1959: 350) considera, como a maioría dos estudosos, que a orixe deste sufixo está na propia lingua latina e engade que “a consciencia da composición evidenciava-se na antiga língua, que separava as dúas palabras, e parece persistir aínda hoje no uso de, quando se seguen dois adjectivos de igual terminação, juntar esta só ao último”.

Os modais teñen que “ser capaces de expresar un grande número de modalidades”, de aí que recorran a “un procedemento derivativo a través do cal poden incrementalo seu número constantemente” (Álvarez, Monteagudo e Regueira 1986: 442). Xa que logo, aínda que podemos incluír un gran número de adverbios dentro dos modais, é posible facer unha clasificación semántica máis pormenorizada. Agruparémolos en base a catro nocións: valorativos, situacionais, descritivos e outros.

¹ Este artigo está baseado na miña tese de licenciatura, “Os adverbios en *-mente* no galego medieval” defendida na Universidade de Santiago de Compostela (1994) e dirixida polo Dr. Xavier Varela Barreiro. Ademais encádrase dentro do ‘Proxecto de Gramática Histórica da Lingua Galega’ do ILG, desde aquí os meus agradecementos a todos os membros do proxecto e en especial ao seu director.

² Na bibliografía recolleemos todas as obras coas que traballamos e ao final de cada unha -entre paréntese e en cursiva- sinalamos as abreviaturas que imos empregar ao longo do artigo.

A. Valorativos

A.1. Criterios estéticos

A maioría están marcados como positivos: *apostadamente* ~ *apostamente*, *enderençadamente*, *marauillosamente*. Negativo é *desapostadamente*.

Et por esto // erã gardadas de nõ seyr *desapostadament* nũa, (CT, 437: 24 [14]).

et que desta guisa casaria cõ el rrey mouro mays *enderẽçadamente* || et sen embargo (TC, 231: 9).

en que // todos andarõ cantando altas uozes, muy *doçement*, cõ estormentos muytos (CT, 724: 13).

A.2. Criterios morais

Expresan valores positivos *honrradamente*, *onrrosamente*, *onestamente*, *deuotamente* ~ *devoutamente*, *castamente*, *dereitamente* [‘como debe ser, debidamente’; ‘legalmente, ‘o que é por dereito’] e *devidamente*. Fronte a eles temos os negativos *desonradamente* e *aontadamente* que significan ‘de maneira deshonorosa’; ‘con vilanía’, ‘de forma vil’ exprésase cos adverbios *uilmente*, *auiltadamente* ~ *uiltadamete*, *auolment*; ‘indignamente’ con *feamente*.

e me onrren e veñan por min e me lançen eno dito moesteyro // *onrrosamente*, (DEV I 152: 23)

enmentre // uiueu durou cõ elles *aontadamente* et deserdado, sofrendo muyta // lazeyra. (TC 125: 19)

Desí collerõ suas áncoras et partírõse das hoste, *uilment* et cõ // grã desonrra, (CT 684: 12)

Et el nõ era casado, mais viuia cõ sua madre soo moy *castamente*. (MS 201: 4)

et ben são çerta que nos amastes *dereytament* (CT 389: 25)

A.3. Relacionados co pracer

Temos *uiçosamente* [sen o matiz negativo que presenta hoxe] e *praçeyramente*

Et comeron tã be et tã *uiçosament* // que mellor nõ podiã. (CT, 636: 10)

e conpraua e vendiã *praçeyramente*, (DEV, II 184: 8)

A.4. Relacionados coa saúde-estado físico ou mental

Expresan cordura *sesudament* ~ *sisudamente*, *cordamente* fronte a *loucament*, *sandiament*. Sinceridade e franqueza exprésase con *sáámente*; pesar e cansazo —sexa físico ou moral— con *dooridament* e *derrancadament*.

Et os da oste o rreçeberõ moy ben et *sesudament*, (CT 305: 7)
 nũa õme tã *sandiament* amou cõmo // eu amey, (CT 498: 4)
 et créerõ em Deus *sáámente* et verdadeyramête, (GE 87: 23)

A.5. Relacionados co esforzo físico ou mental

Varios adverbios fan referencia ao valor e ao empeño á hora de realizar a acción, tal é o caso de *aficadamente*, *fardidamente*, *ardidamente*³. A forza e a enerxía reflíctena *esforçadamente*, *forçadamente*, *fortemente*, *rigeamente* ~ *rregeamente*. *Doadamente*, *chaamente*⁴ e *ligeiramente* expresan a ausencia de complicacións no desenvolvemento da acción.

Mays Apón sse leuãtou logo moy // *fardidament* (CT 382: 21)
 mays se vire) que nos ymos a elles et os cometemos // *esforçadamente*, leyxarnos an o canpo (TC 98: 24)
 e qualquer que delo fezere o contrario que fose // *forçadamente* sobrefiador para dereito, (UNIV 342: 24)
 et começarõ a deytar seu fogo et // de os combater muy *rigiamente*. (TC 857: 14)
 e quis que mui *chãamente* // reinass' e que fosse rei. (CSM, I 640: 11)
 Et estendia cõ as mãos *ligeiramente* quatro ferraduras de caualo, (MS 134: 7)

A.6. Relacionados co temperamento humano

Nocións negativas exprésanse por medio de *cruamente*, *cruelment*, *durament* e *feramente*; referidos á ousadía e á temeridade encontramos *atrebudamente*, *ousadamente*, *demerariamente*, *derreniadamente*. A serenidade exprésase a través de *liuãmente*, *temperamête*, *mansamente*, *asesegadamente* e *paçíficamente*. Tamén incluímos neste grupo *perigoosamente*, *rrauyosamente* e *brauamente* que segundo os contextos adquire valores negativos ou positivos. Tamén encontramos *soberviosamente*.

Et, dizendo esto, foyos ferir muy *denodadament[e]*; (TC 363: 2)
 Caym foy sanudo por ello et respondeo *brauamête*, (GE 12: 20)
 Et Martin Pelaes muy mãso et muyto *assesegadamente* // tornouse conos outros (TC 540: 24)
 despoys que os vira lebar ao abade don Alvaro, que agora he, *paçíficamente*, pode aver triinta anos a esta parte. (DEV, I 163: 7)
 mas entrarás //per elas *ousadamente* (CSM, I 753: 3)
 e por força e contra justiça // *demerariamente* e con grande ousadía se foron a tomar e prender aos vesiños // e vasalos da Pousa e lugar de Castrelo, (DEV, I 201: 18)
 Ena Groriosa, //e a razõar // mal e *soberviosament'* //e desdennar // que era 'ng[lan]osa // muit' e metirosa // sa fe e dultosa // e sen prol tẽer; (CSM, I 616: 25)

³ Tamén pode significar *calurosamente*, *amigablemente*, *afectuosamente*.

⁴ Tamén significa *normalmente*, *habitualmente*.

A.7. Outras actitudes humanas

Actitudes positivas reflíctenas adverbios como *amigauelmente*, *grãadamente*, *boamente*, *saborosament* ~ *sabrosamente*:

et por quanto Pay Marino de Lobeyra poso baçelos en huna leyra de // herdade que tiina a dita Costança Afonso por ayra et teença // *amigauelmente*; (UNIV 399: 27)

por // rogo do dito señor obispo e prouisor, quise se enprestar suas bestas, que // as enprestase *boamente*, se quise se, mays non por uso nen costome nen // posisión que sobre elo tomasen, (DEV, II 310: 16)

A fidelidade, a lealdade, a humildade ou mesmo a obediencia márcanse por medio de *obediçialmente* ~ *obedientemente*, *fielmente*, *lealmente*, *omildosamente* ~ *humildisamente* ~ *humilldemente* ou *simplemente*.

que sempre en el foy // achada contra quantos *obediçialmente* a quiserõ catar, rrecebeo muy bẽ (TC 840: 21)

et se teu señor este pano vise, et o catase *omildosamente*, soo çerto que logo seeria são da door que ha. (MS 54: 1)

Outros teñen connotacións negativas como *malamente*, *maleciosamente*, *uergonçosamente* ou *vergonnosamente*.

a demaosía, por causa do qual et eso meesmo da dita taixaçón que se asy // fasía *maleciosamente* os ditos vesiños e moradores da dita çidade et // beneficiados (DEV, II 108: 28)

os fezerõ fogir do câpo moy *uergonçosament*. (CT 349: 28)

A.8. Relacionados coa intelixencia

A marioría deles están marcados positivamente: *agudamente*, *rasonalmente*, *rasonauelmente*, *resonauelmente*, *sabeamête* ~ *sabiamente*, sotilmente e negativo temos *torpemente*.

tanto ensynaua bem et // *agudamête*, que estonçes aprenderõ os daly as artes lyberaes (GE 173: 6)

e mays de comer et de beber *rasonauelmente*, segundo seu // estado, (DEV, II 401: 21)

A.9. Relacionados coa xustiza

Indica actuar de acordo coa xustiza *justamente* e contra ela *criminalmente* e *injustamente*. Relacionado con estes temos *rayalmente* —‘legalmente’, ‘con licencia real’—.

sobre un synal de cruz +, en forma de dereito, se él daba a dita querela // ben e *justamente*, se por outro engano algún. (DEV I 195: 35)
e mostrar que // *injustamente* // lle avían tomadas quaes quer personas que fosen desta çibdade (DEV, II 425: 14)

A.10. Relacionados co estado de ánimo e a forma de actuar

A ledicia e a simpatía exprésase por medio de *graçiosamente* e *ledament*.

e eran seus subgeytos vasalos e que viñan // *graçiosamente*. (DEV, I 161: 29)
Achiles, quando lle esto oyo, rrespõdeulle moy *ledament*, (CT 298: 11)

O enfado exprésao *sanudamente*, *yrosamente*, *asperament*; a seguridade e a vitalidade, *seguramente*, *viuament*. *Serujylmente* indica submisión.

-Meus fillos, comede // *seguramẽte* que meu fillo he, et o trouxe eno ventre et ja del comi, (MS 43: 6)
foyse moy *viuamẽte* cõtra os mouros cõ aqueles çẽ cristiãos que yan cõ el et (MS 141: 10)
segundo quee çidade ãna terra enquese // gardaua avella ley carnalmente et *serujylmẽte* ou pera serujdue. (GE 241: 38)

A.11. Relacionados coa posesión de bens e o seu prezo

A oposición relacionada coa posesión de bens témola en *poblemente* e *ricamente*. Referido ao prezo documentamos *caramente*.

ca tã *poblement* nõ andaua uestido home de sua conpañã // que nõ semellasse que era príncepe ou duque ou grã señor. (CT 252: 17)
Et vestírõsse // moy *rricament* de panos de féuera (CT 291: 12)
a poucos dias o conprou // muy *caramente*, (TC 145: 3)

A.12. Relacionados coa oposición modal verdade / falsidade

Indican falsidade *falssament*, *afalsamente*, *arteyrament*, *enganosamente* e veracidade ou ausencia de enganos *desenganadamente*, *verdadeiramente*, *çertaamente*.

Esto moueo el muyto *arteyrament*, (CT 695: 8)
Et que a faça // ben e *desenganadamente* e toda sua pose e sabedoría sen fauta e sen // engano nihún (DEV, II 412: 4)
mandado do dito alcalde aquí trasladey ben e *verdadeyramente* (SIL 323: 1)
Ai, amigos, / crasm[e] irei eu, par Deus, //esto sei *certãamente*; (CSM, II 264: 1)

A.13. Relacionados coa precisión e a orde

Todos indican orde (*ordenadamente, acadeladamente e acordadamente*) agás *descaudeladamente*.

Et enderãçarō logo moy //passo et moy *acordadament* alý hu era a batalla. (CT 310: 11)

Et muytos dos seus vñndo en seu // acorro *descaudeladamente* morrerō y cō el en aquel lugar (TC 304: 17)

B. Situacionais

B.1. Temporais: Algúns deles fan referencia á continuidade ou á sucesión constante: *continuadamente, aturadamente, subçesiuemente, perdurauilment* ou *jeralmente*. Á rapidez na que se desenvolve a acción *apressuradamente, arrebatadamente, corridament* e *ligeiramente*. A brevidade exprésase por medio de *brevement* e *sumariamente*.

et corria tã *aturadamente* sempre hũu uento tã escalfado cōmo | | se dos jnfernos seysse; (TC 885: 23)

E a Virgen que nos valla, // quando ll' a alma sayda //foi do corpo sen baralla, // *corridament'* e comprida, // lla levou u Deus siia. (CSM, I 478: 6)

Como Santa Maria, ostrou aa monja como dissesse *brevement'* // “Ave Maria.” (CSM, I 309: 1)

tan alexos uns doutros, merçed nos farás e honrra eno determinar // *sumariamente* // e en breve (DEV, II 202: 6)

Ayades uos τ toda voffa voz ffirme mēte τ *perdurauil mēte* a sobredicta // uendiçō en quanto ffor o mũdo stauil; (HGP 193: 9)

que se torne este foro eno outro τ do outro enno outro τ asy *subçesiuemente* // vno en pus outro τ a outras duas personas despoys do postrimeyro, (HGP 126: 14)

B.2. Locativos: *apartadamente, ajuntadamente, juntamente, conjuntamente*; o mesmo significado preséntano *mesturadamente* e *enboltamente*. Tamén incluímos aquí *dereitamente*.

Et | | metiō xij omes *ajuntadamente* ena fossa. (TC 535: 13)

assy vos las desenbargamos todos // *juntamente* e cada huun por sy e por suas vozes para todo senpre, (UNIV 348: 35)

Et agora por que disemos // os ãnos destas dez géeraçōes desta ydade *envoltamēte* cō outras rrazōes // por que vynã y algu)as duldias que avemos ditas, (GE 102: 17)

C. Relacionados coa amplitude / cantidade

Marcados positivamente, isto é [+ amplitude, cantidade], temos *auondadament*, *sobeiament*, *enteiramente* ~ *entergamente* ~ *entregamente* ~ *intergamente* e *complidamente* ~ *compridamente* ~ *cunplidamente*, *largamente*, *latamente* ou *espessamente*. Marcado como negativo documentamos escasamente.

e lle daria // quant' ela do seu quisesse, / per que sempre viviria // ben e *avondadamente*. (CSM, II 143: 19)

et enque fezo noso señor Deus Ihesu Cristo // ao lynage graçia de séer saluo todo aquel que *cōplidamête* em El // créer et gardar asua ley. (GE 150: 17)

segundo que // todo mays *latamente* he relatado enna dita aserta sentença e carta // exsecutoria sobre la dada; (UNIV 321: 10).

D. Descritivos

Expresan ausencia de ocultación *abertament* [tamén pode significar 'sen obstáculos'], *claramente*, *publicamente* e *descubertamente*. Fronte a eles temos *encobertamente*, *ascondidamente* ~ *ascondudamente* e *ençeladamente*.

Et entõ o emperador andou *descubertamente* per Galiza (TC 698: 20)

Entõ rrey Erodos, chamou *ascondudamente* os tres Rrex Magos, (MS 217: 3)

A acción realízase conxuntamente ou en soedade con *solamente*, *comunamente* ~ *cumunalmente*. A presenza da persoa márcase por medio de *corporalmente* e *persoalmente*. A solemnidade ou a voz alta indícaa *altamente*; a *fraternidade*, *germeilmente* ~ *irmaamente* ~ *irmanmente*.

Outros pertencentes a este grupo son *espresamente* ~ *expresamente*, *lazeradamente*, *aguçosamente*, *puramente*, *igoalmente* ~ *igualmente*, *molemente* ou *estrayamente*.

et cantou y missa *altamente* cõmo de alta festa (TC 815: 18)

et por juramento que ende faço *corporalmente* aos // Santos Avangeus, (DB 98: 32)

Iten, mando que os bees que ten Lionor Diaz, miña filla, que// os tornen á erença por que se partan *irmaamente* con os outros, (DEV, I 126: 23)

meteusse muyto *aguçosamente* a fazer esmollas et obras de piadade (TC 223: 11)

E. Outros

Relacionados coa liberdade e ausencia de obstáculos temos *francamente* [ás veces significa 'de balde'], *quitamente*, *libremente*, *soltamente*:

fórõsse ao //paaço, hu) todos aujã de comer cõ el rrey Príamos, que llelo aquel día

deu *francament*. (CT 391: 15)

Mas ponnan-mi en ge)ollos, / e que lle den o anel, //ca dela tiv' eu o reyno / e de seu Fillo mui bel, //e sō seu *quitamente*, / pois fui cavaleir novel //na ssa eigreja de Burgos / do mōesteiro reyal. (CSM, II 112: 29)

A posta, *adrede* é o significado de *aposamente*. O modo no que se dá a coñecer unha noticia reflícteo *apregoadamente*. Relacionados coa relixión, directa ou indirectamente, temos *rreligiosamente*, *carnalmente* ou *desenbargadamente* [ás veces significa 'libre de cargas', 'sen embargos']. Outros neste grupo son os que fan referencia á conveniencia ou ao consentimento [*conuenauilmente*, *outorgadamente*]. A gravidade (en xeral dunha ferida) exprésase con *grauemente* e *mortalmente*.

Outros variados son *esquiualmente*, *estorialmente*, *estrayamente*, *estremadamente*, *firmemente*, *naturalmente*, *noblemente~nobremente* e *realmente*.

Et el outro dia el rrey dō Fernando, grã manãa, mandou a don Afonso et aos meerstres das ordijs et a todos los rricos omes et aos conçellos, et a toda a outra gente que ena oste auja, *apregoadamēte* que fossem a combater Tirana. (TC 873: 12)

ao qual home // uos deuedes aproueer da terra *conuenauilmente*, en quanto coler o nouo // dessa herdade. (DEV, I 29: 19)

confirmou // *jeralmente* todos los priuilegos e merçedes et franquesas e liberdades// ao dito conçello (DEV, II 29: 27)

et que lles lo leixase // libre et quite et *desenbargadamente* pera o elles colle-ren e recabdaren (DEV, II 414: 24)

Com' en si *naturalmente* / a Virgen á piadade... (CSM, II 218: 20)

Johán Patiño, notario, e dos testigos ajuso escriptos, paresceu y // *personalmente* // dona Aldonça, abadesa, e Tereija Yanes, priora, (DEV, I 145: 37)

et enterrarōna *realmente* et en real onrra çerca del rrey dō Anrrique. (TC 805: 32)

nō cōplindo *rreligiosamente* o que deuia eno ofiçio | | de Santa Jgleia (TC 457: 12)

Como se pode ver, son moitos os contidos que se poden expresar a través destes adverbios e nos séculos XIII - XVI xa se recorre a eles constantemente. Centrarémonos a seguir no seu comportamento sintáctico.

A frase adverbial

O modal desempeña a función de N na frase adverbial e admite a presenza de modificadores que teñen como función intensificar o significado do adverbio. O MOD sempre se antepón ao N: *moito/ moi* ["muy acadeladamente"], *máis* ["mays conpridamente"], *tan*⁵ ["tan sotilment"], *ben* ["bē conplidamente"], *moito máis* ["muyto mays devotamente"].

Esta frase adverbial, ás veces, forma parte dunha estrutura coordinada, na que o(s) outro(s) membro(s) da coordinación poden estar desempeñados

⁵ Non temos en conta aqueles casos nos que funciona como nexo dunha bipolar.

por distintas unidades sintácticas —frases substantivas, adverbiais... ou cláusulas—. Cómpre distinguir dous tipos de coordinación:

a. Todos os membros coordinados son frases adverbiais

En moitos casos, o adverbio en *-mente* aparece coordinado con outros adverbios, se ben cómpre distinguir dous tipos:

a.1. Ao igual que no galego moderno, ao se producir a coordinación de dous adverbios en *-mente*, só o último presenta o sufixo, o cal, desde esta posición, adverbializa todo o conxunto. Os adxectivos anteriores non son tales, trátase de adverbios; é por iso polo que, se eliminamos o último dos membros da coordinación, o sufixo non desaparece senón que é recuperado polo adverbio anterior. Esta capacidade do sufixo *-mente* quizais teñamos que poñela en relación coa estrutura latina orixinaria: un substantivo (MENTE) modificado por un adxectivo ou por unha coordinación de adxectivos, o cal non provoca a reiteración do N da frase substantiva.

pera que açorar delo possades denunçiar *ceuil ou criminalmenete*, (DEV II 359: 32)
Et começou logo aa ordinar *libre et ordinadamente* o gouernamento do rreyno (TC 24:18)
τ persuydes libre τ *paçificamente* ha herdade da Liñeira (HGP 108:14)

Mais tamén documentamos algún caso de reiteración do sufixo (7), coincidindo con linguas como o francés ou o catalán⁶. En canto ao portugués, Cunha e Cintra (1984:523) opinan que na actualidade a regra xeral é a conservación do sufixo no último dos elementos coordinados, mais cando a “intenção é realçar as circunstâncias expressas pelos advérbios, costuma-se omitir a conjunção e e acrescentar o sufixo a cada um dos advérbios”. Mais, como podemos observar nos exemplos a seguir, no galego medieval non se omite a conxunción nunca:

Ayades uos τ toda vossa voz *ffirrne mēte* τ perdurauil mēte a sobredicta // uendiçõ (HGP 193:9)
¿Quē he aquel que *mays sabeamēte et mays // rreziamente* pode ordenar (GE 119:22)

a.2. Se a coordinación se produce entre un adverbio en *-mente* e outro tipo de adverbio, é o formado mediante este sufixo o que en xeral ocupa a segunda posición:

En leixar teu mōesteiro / u vivias, com’ eu sei, // *mui ben e muit’ onrradamente*, (CSM II 96:16)
para// senpre e por jur d’erdade, asi conmo doaçõ *mellor e mays firmemente* pode// seer e de dereito valer ontre viuos, a vos Gomes Afonso, notario da vila de Muro (UNIV 434:30)

⁶ O catalán admite tanto a reiteración do sufixo *-plenament i veritablement-* como a súa presenza só no primeiro *-plenament i veritable-*, mais nunca só no último *-*plena i veritablement-*.

2) Se a coordinación non se produce entre dúas frases adverbiais, entón é o modal o que ocupa o primeiro membro da estrutura coordinada na maioría dos casos:

Mays eu uos cõssello *dereytament et sen* // engano (CT 527:29)
 et a çerca da uila apartárõse d'alý *malament et* desconfortados et // maltreytos,
 (CT 609:11)

Os adverbios modais como modificadores verbais

Defínese habitualmente o adverbio como un modificador verbal, aínda que posteriormente se matice que non sempre desempeña esta función. Así P. Tekavcic (1980:402) considera que “l’avverbio è il determinante del verbo [...] e risulta de la trasposizione dell’aggettivo por mezzo del morfema *-mente*” e o mesmo recoñecen Cunha e Cintra (1984:537): “O advérbio é, fundamentalmente, um modificador verbal”, se ben tamén goza da posibilidade de modificar unha cláusula na súa totalidade.

Os modais caracterízanse, desde o punto de vista semántico, por indican o modo ou maneira na que se desenvolve a acción verbal⁷, informan do cómo da acción verbal e “a diferencia de la que afecta a la totalidad de la oración o a algún elementos constituyente de la misma (...), tiene la virtud, primordialmente, de añadir rasgos semánticos al verbo afectado” (Egea 1979:273).

1.1. Función.

No ámbito da cláusula os modais poden desempeñar funcións periféricas ou nucleares, mais as únicas funcións que documentamos no noso corpus son as periféricas, isto é, a súa presenza non vén exisida polo verbo, de aí que poidamos prescindir del sen que iso produza unha agramaticalidade da cláusula se ben isto implica perdermos unha información máis ou menos importante segundo os casos: “*et triinta soldos // de dineiros brancos ena moeda que correr chaamente ena terra*” (SIL 345:36) vs. “*et triinta soldos // de dineiros brancos ena moeda que correr ena terra*” ou “*Foyse moy vivamẽte cõtra os mouros*” (MS 141:10) vs. “Foyse cõtra os mouros”.

1.2. Colocación na cláusula.

A orde da cláusula galega é SVC, de aí que a posición non marcada dos CC sexa a posverbal, tal e como sinalan Mattoso e Silva (1989) ou Cunha e Cintra (1984). Ao desempeñaren os adverbios en *-mente* esta función, colócanse tralo verbo, ben sexa inmediatamente despois deste [PDO + CCM] ben tras outro complemento verbal [PDO + ? + CCM].

Aínda que o PDO pode estar modificado só polo adverbio en *-mente* [130], o máis habitual é que dispoña doutros modificadores, sexan estes nucleares ou periféricos. Na estrutura PDO + CCM, os complementos verbais

⁷ Para os modais que modifican un adxectivo ou un substantivo véxase o apartado ‘Os adverbios modais como modificadores frásticos’.

nucleares acostuman manter a súa posición non marcada, isto é, SUX anteposto e CD, CI e SUPL pospostos:

Despois que rrey Vlixas fuj soterrado muyto honrradament, Telémacus, seu fillo, // fuy rreçebudo por rrey (CT 744: 8)
et logo por esta presente // carta entergo firmemente ao dito mosteiro ena teença e posisión e // propiedade do dito enprazo, (SIL 356: 5)

Na estrutura PDO + ? + CCM as funcións centrais que se interpoñen entre o modal e o verbo son o CD⁸, o CI ou o SUPL e incluso o SUX, naqueles casos nos que ocupa unha posición marcada:

Estonçe leuãtousse Achiles moy uiuament, et meteo mão aa espada (CT 372: 6)
quando nō trage seu peso ou carrega // dereytamente; (GE 269:23)
a quiríã dar a // seu marido Menalau desonrradament. (CT 643:15)
Et entō dō Diego tornouse contra elle muy sanudamente (TC 746:11)

Para focalizarmos a información do modal, recorreremos á súa posición marcada, isto é botamos man das estruturas CCM + PDO ou CCM + ? + PDO. A primeira é a máis documentada -”*e quis que mui chãamente // reinass’ e que fosse rei*” (CSM, I 640:11)- e son moi poucos os casos nos que hai funcións sintácticas antepostas ao modal, unicamente o SUX aparece ás veces nesta posición:

todos aficadament morriã (CT 676:1).
e o pintor ferament’ ameaçou // de o matar (CSM, I 316:21).

Son casos moi contados nos que se recorre á estrutura CCM + ? + PDO⁹: “*duramente cō ela fere os mouros*” (MS 142:20).

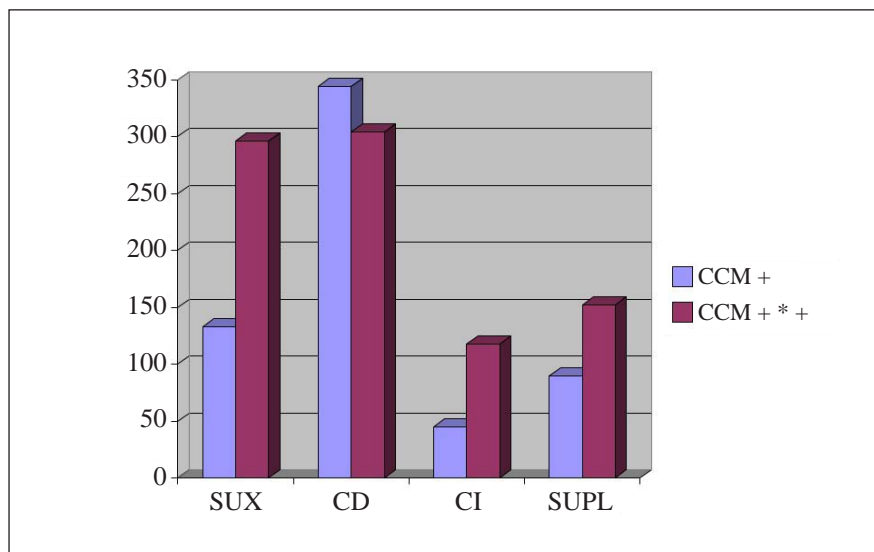
Ata o de agora centrámonos na colocación do adverbio modal respecto ao verbo, agora analizaremos a súa colocación tendo como referencia as funcións nucleares coas que concorre na mesma cláusula. O SUX, como función marcada sintácticamente pola súa concordancia co PDO e a anteposición a este, sitúase case sempre anteposto ao CCM, e na maioría dos casos afastado deste: “*Et entō don Diego tornouse contra elle muy sanudamente*” (TC 746:11).

Tanto o CD, o CI como o SUPL acostuman a antepoñerse ao CCM: “*et cantou y missa altamente cōmo de alta festa*” (TC 815:18), “*et desta guisa casaria cō el rrey mouro mays endere çadamente // et sen enbargo*” (TC 231:9); “*et foy a elles atreuudamente,*” (TC 161:16); “*et aos nossos mandados et mays verdadeyramente aos do nosso sennor o Papa firmemente // et humildisamente obedeçer*” (DB 157:12). Mais, como se pode observar no gráfico¹⁰, mentres que o CD acostuma situarse ao carón do modal, o SUX, o CI e o SUPL tenden a ir afastados.

⁸ Só temos en conta aqueles CD e CI léxicos xa que a colocación dos clíticos depende doutros factores.

⁹ Non temos en conta aqueles casos nos que os clíticos se sitúan entre o modal e o verbo, xa que a colocación dos pronomes vén condicionada por diferentes factores. Os exemplos como “*ca fortemet o errariades,*” (CT 299:17) incluímos dentro da estrutura CCM + PDO.

¹⁰ No gráfico só tentamos reflectir aqueles casos nos que van xuntos ou afastados, independentemente de qué función vaia anteposta. Así pois, cando marcamos CCM + CD non indica que a primeira posición a ocupe o modal, senón que vai a carón do CD.

Os modais poden concorrer nunha mesma cláusula con outros modificadores verbais periféricos que fan referencia a diferentes aspectos: lugar, tempo, causa, finalidade....Centrarémonos nos temporais e nos locativos por seren estes os mellor documentados no corpus.

A posición non marcada dos argumentos periféricos é a posverbal independentemente de que concorran un ou varios na mesma cláusula. O CCL en xeral sitúase a carón do CCM, independentemente de que ocupen ambos unha posición marcada ou non:

vy et lii et de vervo a vervo ben et fielmente //aquí suso fiz trasladar por mandado et outoridade de don Thomas Gonzales, (DB 159:32).
et despoys vayse dereytamête ao mar, (GE 178:5).

A non inmediatez destes dous modificadores tamén aparece reflectida na lingua medieval, se ben acostuma ser o PDO o único elemento interposto entre ambos. O feito de que o circunstancial focalizado sexa o modal ou o locativo vén determinado por razóns de tipo informativo: nun contexto concreto o emisor considera máis pertinente unha información ou outra: “*Et diz o conto que, se tãto viuera que fora sobre / /Troya, (et) ferament fora y sua lança muy dultada,*” (CT 700:6).

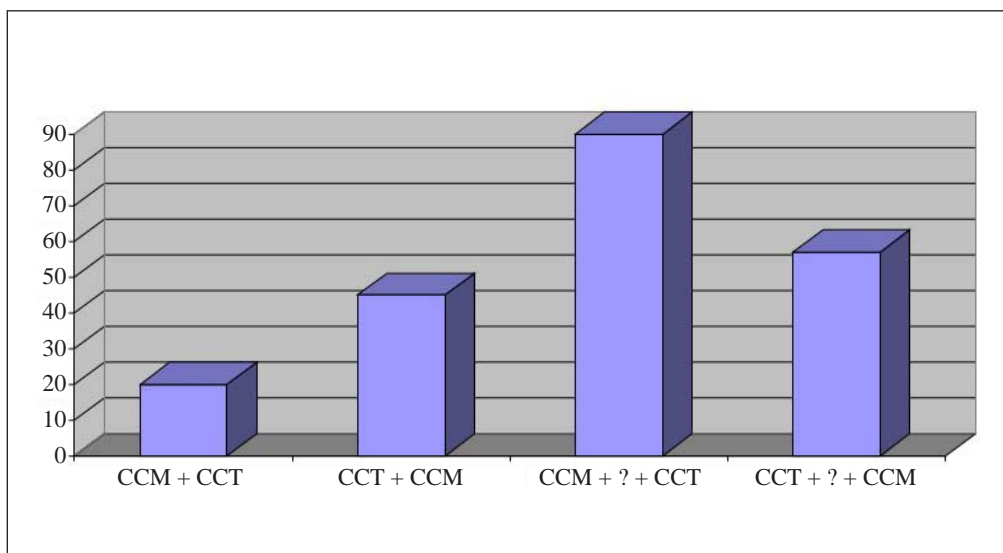
No caso de se expresar o lugar a través dun adverbio, o modal acostuma ir posposto: CCL + (? +) CCM: 51 vs. CCM + (?+) CCL: 13.

polo dito moesteiro et polo abbade dese lugar vy et lyy et aquí trasladey ben et fielmente de verbo a verbo a pedymto de Men Vásques de Pousada// escudeiro (SIL 316:50)
puso e apoderou dita abadesa, segundo mais arriba mais compridamente// se contiña... (DEV I 146:33)

O CCT non se expresa tan a miúdo como o locativo pero, fronte ao CCL, en xeral ocupa unha posición afastada á do modal, e de se situar ao seu carón, case sempre vai anteposto. Percíbese, tal e como se pode ver no gráfico,

como a colocación do adverbio en *-mente* varía segundo se coloque a carón do temporal ou afastado. No primeiro dos casos é o modal o que se antepón, mentres que se os dous complementos están afastados posponse:

Essa ora diso Esau: “Cõ dereyto anome Jacob, que quer tanto dizer cõmo enganador, que ja outra // uez me venço enganosamente quando me aduso et me dou omãjar das // lentellas et leou demj aonrra da mayoria; (GE 282:21)
Et ferament mēoscabauã cada día, (CT 543:1)

Sen embargo, e tal e como acontecía cos adverbios de lugar, cando se recorre a un adverbio para expresar o tempo, a posición destes dous circunstanciais varía, xa que é a forma en *-mente* a que en xeral ocupa a primeira posición na orde secuencial independentemente de que ambos estean xuntos ou separados [CCM + (? +) CCT: 50; CCT + (? +) CCM: 16]:

Et por esto // erã gardadas de nõ seyr desapostadament nũca, (CT 437:24)
e a dona cedo // meteu-sse na via // muit' apressurosament', // e non guardou degredo, (CSM I 630:29)

Aínda que os mellor documentados son os circunstanciais que fan referencia ao tempo e ao espazo, tamén existen outros que fan referencia a diversos aspectos –compaña, finalidade, causa...-. A súa colocación respecto á forma en *-mente* semella irrelevante, se ben a tendencia xeral é a anteposición do adverbio modal

obligados de deyxar libremente et desenbargadas as ditas casas pera que a elas fosen a morar (DEV, I 101:5)
et defendeuse en ela moi fortemente cõ os seus (MS 38:1)

2. Os adverbios modais como modificadores da frase

Segundo o tipo de información que ofrecen os adverbios en *-mente* que modifican unha frase, podemos distinguir dous grupos: os **intensificadores** –intensifican aqueles trazos semánticos que o núcleo xa presenta– e os **modais**. Estes últimos téñense considerado única e exclusivamente modificadores verbais, sen ter en conta que tamén poden modificar cualificativamente un adxectivo e mesmo un substantivo. Caracterízanse, en palabras de Azcárate Luxán (1992:66), por proporcionarlle “un nuevo rasgo semántico a la categoría modificada”, a semántica do elemento modificado non contén en si mesma a calidade que lle achega o adverbio.

No noso corpus, a maioría dos casos responden á modificación adxectiva, e concretamente, a aqueles casos nos que o N é un participio adxectivado. Este tipo de adxectivos admiten modificadores propios dunha forma verbal máis ca dun adxectivo e quizais sexa este factor o que favoreza o emprego dos adverbios modais nestes contextos. Fronte ao que acontece cos intensificadores, os modais que actúan no ámbito da frase non dispoñen dunha posición fixa respecto ao N, tanto aparecen pospostos como antepostos ao núcleo.

Et en outro dia grã manaã caualgou o Çide cõ sua gente, muy nobrement
uestidos, seus caualos ante si et suas armas enfestas (TC 642:22)

Da outra parte seyan os de Troya, armados moyto apostament. (CT 393:8)
synados ou aqueles que lles mester fezesen pera goarda et conprouación// de
seu dereito et do dito seu mosteiro, mays largamente feytos // et ordenados, con
acordo e consello de letrados, se mester fose. (DEV I 194:12)

Conclusións xerais

En latín para expresaren o modo no que se desenvolvía a acción verbal recorrían a MENS modificado por un adxectivo. Este substantivo acabou por se converter nun sufixo capaz de crear adverbios deíticos, temporais, modais, intensificadores... a partir de adxectivos basicamente, pero tamén indefinidos ou adverbios.

Os adverbios modais creados con *-mente* están plenamente consolidados no galego medieval e o seu emprego é constante. No que respecta ás regras de formación non hai cambios desde o século XIII ata hoxe. Algúns dos adverbios modais que eran de uso moi frecuente no galego medieval hoxe desaparecieron ou modificaron o seu significado, pero tamén se crearon outros novos seguindo sempre as mesmas regras.

O modal desempeña a función de N na frase adverbial e admite a modificación por parte de intensificadores. Así mesmo, cando se produce a coordinación entre dous ou máis adverbios en *-mente* é o último dos membros o que presenta o sufixo, tal e como acontece no galego moderno.

No ámbito da cláusula, os modais documentados desempeñan a función de CCM, polo cal podemos prescindir deles sen que a gramaticalidade da cláusula se vexa ameazada. A súa posición non marcada é a posverbal (74.1%) aínda que por razóns diversas poden antepoñerse (25.9%). Se o

modal concorre na mesma cláusula que un adverbio de lugar ou tempo, é a forma en *-mente* a que, en xeral, ocupa a primeira posición, orde que varía no caso de o CCT ou o CCL estaren desempeñados por outro tipo de unidade sintáctica (frase preposicional, frase substantiva, cláusula...).

Naqueles casos nos que o modal actúa como MOD na frase, sempre o documentamos formando parte de frases adxectivas que presentan como núcleo un participio adxectivado e a posición do modal con respecto ao N pode ser a anteposición ou a posposición.

Bibliografía citada

A. Corpus

- DURO PEÑA, E. *El Monasterio de San Esteban de Ribas de Sil*. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos “Padre Feijóo”, 1977. (SIL)
- IGLESIAS ALMEIDA, E. (eda.). *Notas históricas del Bajo Miño*. Tui: Gráficas Jubia, 1988. (AL)
- LORENZO, R. (ed.). *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. Edición crítica anotada, con introducción, índice onomástico y glosario de Ramón Lorenzo. Tomo I: Introducción, texto anotado e índice onomástico; Tomo II: Glosario. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos “Padre Feijóo”, 1975. (TC)
- LORENZO, R.(ed.). *Crónica troiana. Introducción e texto*. A Coruña: Fundación “Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa”, 1985 (CT)
- LUCAS ÁLVAREZ, M./ JUSTO MARTÍN, M. J. (eds.). *Fontes documentais da Universidade de Santiago de Compostela. Pergameos da serie Bens do Arquivo Histórico Universitario (Anos 1237-1537). Edición diplomática*. Santiago: Consello da Cultura Galega, 1991. (UNIV)
- MAIA, C. de A. (eda.). *História do galego-portugués. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal do século XII ao século XVI (com referências á situación do galego moderno)*. Coímbra: I.N.I.C, 1986.¹¹ (HGP)
- MARTÍNEZ LÓPEZ, R. (ed.). *General Estoria. Versión gallega del siglo XIV. Ms. O.I.1. del Escorial*. Oviedo: Publicacións de Archivum, 1963. (GE)
- METTMANN, W. (ed.) Alfonso X: *Cantigas de Santa María*. 4 vols. Coímbra: Acta Universitatis Conimbricensis, 1959-72. Reed. de Ed. Xerais de Galicia en 1981 (2 vols.) Limiar de R. Lorenzo. (CSM)
- PENSADO TOMÉ, J. L. (ed.). *Os Miragres de Santiago. Versión gallega del Códice latino del siglo XII atribuido al papa Calisto I*. Madrid: C.S.I.C. (Anexo LXVIII da *Revista de Filología Española*.), 1958 (MS)
- RODRÍGUEZ NÚÑEZ, C. (eda.). “Santa María de Belvís, un convento mendicante femenino de la Baja Edad Media (1305-1400)”. *Estudios Mindonienses*, 5, 1989. 335-485. (DB)

¹¹ Só temos en conta os documentos redactados en territorio galego.

FERRO COUSELO, X (ed.). *A vida e fala dos Devanceiros (Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XIV); I.Terras de Ourense Vol. I; Terras de Ourense Vol.II*. Vigo: Editorial Galaxia, 1967. (DEV)

B. Bibliografía secundaria

ÁLVAREZ, R., MONTEAGUDO, H. e SEOANE, E. *Gramática galega*. Vigo: Ed. Galaxia, 1986.

AZCÁRATE LUXÁN, M. *Introducción al estudio de los adverbios en -mente en español*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense de Madrid, 1992.

CUNHA C. e CINTRA, L. F. L. *Nova Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa: Ed. João da Costa, 1984.

EGEA, R.. *Los adverbios en -mente en el español contemporáneo*. Bogotá: Publicaciones del Instituto Caro y Cuervo, 1979.

FERREIRO, M. *Gramática histórica galega*. Santiago de Compostela: Ed. Laivento, 1996.

MATTOS E SILVA, V. *Estructuras trecentistas. Elementos para una gramática do Português Arcaico*. Lisboa: Imprensa Nacional. Casa da Moeda, 1989.

NUNES, J.J. *Compêndio de Gramática Histórica portuguesa*. Livraria Clássica Editora, 1919.

TEKAVCIC, P. *Grammatica storica dell'italiano*. T.II. *Morfosintassi*. Bologna: Società editrice il Mulino, 1989.

Cereixo Silva, Amparo. "Os adverbios modais en *-mente* en galego medieval". *Actas do VII Congreso Internacional de Estudos Galegos. Mulleres en Galicia. Galicia e os outros pobos da Península. Barcelona 28 ó 31 de maio de 2003*. Ed. de Helena González e M. Xesús Lama. Sada: Edicións do Castro / Asociación Internacional de Estudos Galegos (AIEG) / Filoloxía Galega (Universitat de Barcelona), 2007. ISBN: 978-84-8485-266-7. Depósito Legal: C-27912007.